

पद्म । अथ स्वस्वफला काककर्कटी खादुमलका ।
पिण्डखर्जूरिका तन्वा सा देशे पश्चिमे भवेत् । खर्जूरी
गोक्षनाकारा पराद्द्वीपादिहागता । जायते पश्चिमे
देशे सा कोहोरेति कीर्तिता । खर्जूरीमितवं शीतं
मधुरं रसपाकयोः । स्निग्धं हृदिकरं हृद्यं क्षतज्व
हरं शुभ । तर्पणं रक्तपित्तघ्नं पुष्टिविदम्भशुक्रदम् ।
कोष्ठमारुतज्वल्यं बाह्यातकफापहम् । ज्वराभिषात-
क्षुत्तृष्णाकाशत्राशनवारणम् । मद्भूमौमदुत्पि-
मद्योज्ज्वलगदान्तम् । महतीभ्यां गुणैरस्या स्वस्वखर्जू-
रिका मृता । खर्जूरीतस्तोयन्तु मदपित्तकरं भवेत् ।
वातक्षोभहरं हृद्यं दीपनं वचशुक्रजम् । भावम् ।

भूमिचम्पक पुं भूमिचग्नः चम्पकः याक० त० (भूद० च०) इत्य-
भेदे शब्दच० ।

भूमिज पुं भूमेजायते जन-ज । १ मङ्गलपत्रे २ नरकासुरे
मेदि० ३ भूमिकदम्बे ४ मनुष्ये च राजनि० । ५ भूमिजात-
मात्रे ति० । ६ शीतायां स्त्री ।

भूमिजगुम्फु पुं कर्म० । आयापुरजाते गुग्गुली राजनि०
भूमिजम्बु स्त्री ७ त० । जुङ्गम्बां रत्नसा० वा जङ्-
तलायै राजनि० । जार्थे क । तलायै स्त्री जमरः ।

भूमिजीविन् पुं भूमिं तत्कर्षणं जीवति जीव-विनि ।
वैश्ये शब्दरत्ना० ।

भूमिस्त्रय पुं विराट्दण्डस्य पुत्रभेदे भा० वि० ११ अ० ।

भूमिधर पुं भूमिं धरति धृ-अच् । १ कुक्षपर्वते उपचारार्त्
२ पर्वतनाम्ने । [दयोऽप्यल ।

भूमिप पुं भूमिं पाति पा-अ । न्यपे जटा० । भूमिपावा-

भूमिपक्ष पुं भूमिः पक्ष इवाश्व । वाताश्वे हारा० ।

भूमिपति पुं इत० । भूपते भूमिनायादयोऽप्यत्र ।

भूमिपिशाच पुं भूमौ पिशाच इव । तालवृक्षे जटा० ।

भूमिपुत्र पुं इत० । १ मङ्गलपत्रे २ नरकासुरे च भूमिपुत्रा-
दयोऽप्यल । ३ जानक्यां स्त्री गौरा० डोष ।

भूमिप्रविभाग पुं सुशुतोक्ते औपधाङ्गभूमिप्रभागे

“अथातो भूमिप्रविभागविज्ञानीयमध्यायं व्याख्यास्यामः ।
शुभशकराश्च विषमवल्गुनीकश्च गानाऽद्यातनदेवतायतनसिक्ता-
तामिरनुपहततामनूरागभङ्गरासद्वराङ्गिकां स्निग्धां प्ररो-
हवतीं नदीं स्थिरां समं जम्बां गौरीं जोहितां वा
भूमिभौषधाद्यैः परीक्षेत तस्यां जातमपि क्षमिष्यमन्त्रा-
तपपवनदहनतोयसम्बाधमागैरनुपहतमेकरसं पुष्टं पु-
ष्पगन्धमूलसुदीच्यां औषधमाददीतेत्यौषधभूमिपरीक्षा-

विशेषः सामान्यः । विशेषतस्तु । तत्ताश्चवती स्थिरा
गुर्वी श्यामा जम्बा वा स्फूर्जद्वयश्यामाया स्वगुण-
भूयिष्ठा । स्निग्धा शीतलाऽऽवलोदका स्निग्धवस्त्ररथ-
कोमलहृत्प्रमाया शुक्लाऽऽस्त्वगुणभूयिष्ठा । नानावर्णा वृक्ष-
श्चवती प्रविरचाल्यपाण्डुहृत्प्ररोहाऽग्निगुणभूयिष्ठा ।
रुक्मा भस्कराश्चवती तनुक्लकोटरात्परसहस्रमायाऽ-
ग्निगुणभूयिष्ठा । नदी समान्भ्रवत्यव्यक्तरसजला
सर्वतोऽधारहृत्प्रमाया श्यामा चाकाश-
गुणभूयिष्ठा । तत्र केचिदाह्वराचार्याः प्रादुर्गर्भा-
शरत्केमलवध लयी च यथासंख्यं मूलफलत्वक्षीर-
सारफलान्याददीतेति तत्तु न सम्यक् कक्षात् सौम्याग्ने-
यत्पाज्जगतः । सौम्याग्नौषधानि सौम्येष्वृत्तुष्वददीता-
ग्नेयान्याग्नेयेष्वेवमव्यापन्नगुणानि भवन्ति । सौम्याग्नौष-
धानि सौम्येष्वृत्तुषु नदीतानि सोमगुणभूयिष्ठायां भूमौ
जातान्यतिसधुरस्निग्धशीतानि जायन्ते । एतेन शेषं
व्याख्यातम् । तत्र पुष्टिव्यस्तुगुणभूयिष्ठायां भूमौ
जातानि विरेचनद्रव्याण्यददीतान्याकाशमारुतगुण-
भूयिष्ठायां वसनद्रव्याणि । उभयगुणभूयिष्ठायां उभयतो-
भातानि । आकाशगुणभूयिष्ठायां संशमनान्येवं बह-
वत्तराणि भवन्ति । सर्वान्येव चाभिनवान्यन्त्यल मधु-
हतगुडपिप्पलीविडङ्गैः । सर्वान्येव वक्षोराणि वी-
र्यवन्ति तेषामवस्यत्तावनतिक्रान्तसंवत्सराभ्याददीतेति ।
भवन्ति चान्त । गोपावाक्तापसा व्याघ्रा ये चान्ये वन-
चारिणः । रूक्षाहाराच ये तेभ्यो भेषजव्यक्तिरिष्यते ।
सर्ववयवसाध्येषु पलागजवणादिषु । अवस्थितो न
काकोऽस्ति तत्र सर्वो विधीयते । गन्धर्वसोमेता
पङ्क्तिषु भूमिरिष्यते । तस्माद्भूमिस्त्रभावेन वीजिनः
पङ्क्तिषु ताः । अव्यक्तः किञ्च तोयस्य रसो निश्चय-
निश्चितः । रस एव स चाव्यक्तो भूमेरेव रसाद्भवेत् ।
सर्ववक्ष्यसम्पन्ना भूमिः साधारणी मृता । द्रव्याणि
यत्र तत्रैव तद्गुणानि विशेषतः । विगन्धेनापराष्ट-
मविपन्नं रसादिभिः । नयं इव्यं पुराणं वा याज्ञस्मैव
विनिर्दिशेत् । विडङ्गं पिप्पलीं चोदं सर्पिषाप्यनवं
हितम् । शेषमन्यत्त्वभिनवं नदीयादोषवर्जितम् ।
जङ्गमानां वयःस्थानां रक्तरोमनखादिकम् । क्षीरमूल-
पुरीषाणि जीर्णाहारेषु संहरेत् । शीतवृद्धाण्डफक्क-
शङ्कुविन्यस्तभेषजम् । प्रशक्त्यां दिशि शुचौ भेषजा-
गारमिष्यते ।